

II.D. DE DRIE GEZUSTERS

Het vruchtbare Haspengouw was in vergelijking met andere streken dicht bevolkt in de 7e eeuw. Nadat de Romeinen het christendom in de 4e eeuw als staatsgodsdienst aannamen, vervielen de Franken weer in een afgodendienst.

In de 7e eeuw werd de streek doorkruist door geloofspredikers. Uit die tijd stamt de devotie der "*Drie Gezusters*": een oeroude heidense cultus van drie Keltische moedergodinnen: Einbede, Willebede en Warbede veranderd in de eredienst van drie heilige christene vrouwen, die wel geen gezusters waren, maar toch werkelijk bestaan hebben. Het zijn drie historische vrouwen uit Noord-Frankrijk: Bertilia, Genoveva en Eutropia. Nergens in Vlaanderen buiten Brustem, Rijkel en Zepperen bestaat deze eredienst, wel zijn er talrijke nabootsingen. Het is zeker fout, het zo voor te stellen alsof de prediking van de eerste zendelingen over heidendom en bijgeloof heen rolde en voor bevrijding uit de duisternis zorgde. De volksverering van de "*Drie Gezusters*" was een voortzetting van het heidendom. De bestanddelen bleven aanwezig maar kregen een langzame aanpassing: de aanroeping van de heilige vrouwen verving die van de oude moedergodinnen, die vroeger bij de Franken hulp, welvaart, rijke oogst en zege in de oorlog brachten.

Eutropia (=goede voedster) was de zuster van Nicasius, de bisschop van Reims. Zij werd vermoord samen met haar broer door de Vandalen in 407. In de rechterhand heeft ze de staf van een abdis. Men vereert haar nu in de kerk van Rijkel, omdat de kapel verdwenen is. De bedevaarders aanroepen haar tegen koorts en andere ziekten zoals "*tegen de rode puiskens die jeuken en daer bloed uitkomt als men schaert*". In de nabijheid van het kerkhof rond de oude kerk stond een 8-meter diepe put.

Genoveva (=witte dame) vereert men te Zepperen. In de rechterhand houdt ze een kaars met een engeltje, in de linkerhand een boek (01). Links naast haar kruipt de duivel. Ze is de patrones van Parijs, omdat ze de stad redde van een aanval van Attila in het jaar 451.

Genoveva, geboren in 422 stierf op 03 jan. 512 in de leeftijd van 89 jaar. De heilige wordt aanroepen tegen haarworm, kinderziekten en maagpijn. Er werd ook een broederschap gesticht.

Bertilia (=schitterend verstand) wordt te Brustem vereerd. Ze woonde te Maroeuil bij Atrecht in Frankrijk. Omstreeks 600 werd ze geboren als dochter van Rigomer, graaf van Atrecht en deze stamde volgens Malbrancquius af van het edel geslacht van Richardis, broer van Clovis. Het ouderlijk gezin telde drie kinderen: een zoon Ansbert en twee dochters Gerbertha en Bertilia.

Bertilia verbleef aan het hof van koning Clotarius II van Neustrië. Haar broer Ansbert trouwde met een koningsdochter. Daar leerde zij prins Guthland kennen, geboren in Auvergne, maar ook opgevoed aan hetzelfde hof. Omstreeks 620 huwden ze en gingen op het landgoed van Guthland in Aquitanië wonen. Prins Guthland stemde toe om de maagdelijke zuiverheid, zelfs in het huwelijksleven, te onderhouden. Weduwe geworden in 655, deelde ze haar goederen uit aan sociale werken en bewaarde enkel haar erfgoed te Maroeuil.

Op haar domein deed ze na 675 een prachtige kerk bouwen ten ere van de heilige Amandus (02), die haar biechtvader was (03). Ze werd kluizenares tot ze op 03 jan. 687 overleed en in haar kerk begraven werd. Haar graftombe draagt volgende tekst:

*"Progenie clara, Christo Bertilia cara
Hujus motrona Villae manet atque patrona
Est data Guthlando conjux, tamen integro virgo
Perstat et est virgo secum vivente marito
Hic ponit vile coenum, Regale cubile
Intrat, donatur Regi, Regina locatur".*

Uit een doorluchtig geslacht gesproten en aangenaam aan Christus, blijft Bertilia de gebiedster en de beschermster van dit gewest.

Als echtgenote aan Guthland geschonken, blijft zij maagd, ja, volhardt in haar maagdelijkheid, ofschoon met haar echtgenoot verblijvend.

't Is hier dat zij het stoffelijke met het eeuwige verwisselde.

Het koninkrijk der Hemelen binnengetreden werd zij door de Koning der koningen aanvaard en aangesteld als Koningin.

Gerardus II, bisschop van Kamerijk en Atrecht, verklaarde haar heilig op 14 sept. 1081. Haar lichaam werd ontgraven en ter verering van de gelovigen gebracht. Op 08 okt. 1228 werd een nieuw reliekschrijn vervaardigd.

De kerstening van de cultus der moedergodin in Zepperen gebeurde wellicht ten tijde van de heilige Remakel (04), de opvolger van Amandus. Remakel verbleef dikwijls in deze parochie, waar Trudo, °628--+693, hem als jongeling kwam raadplegen. Het is onmogelijk dat deze bisschop het heidens bijgeloof aldaar langer zou geduld hebben. Te Zepperen was reeds in 525 een kerk gebouwd, naast een Romeinse villa, die toebehoorde aan een bekeerde Frankische leenman.

Midden de drie dorpen waar de Drie Gezusters vereerd worden, bevindt zich Ordingen, een stichting uit de tijd van de Karolingers. De kerk werd gebouwd door de abdij van Aldeneyck, op haar domaniaal goed aldaar en toegewijd aan de stichteressen der abdij: Harlindis en Relindis, twee heilige zusters en maagden uit onze streek. Welnu,

nooit hebben deze echte zusters iets van de eredienst der Drie Gezusters kunnen overnemen, hetgeen laat vermoeden dat omstreeks 800, toen de kerk van Ordingen werd gesticht, de eredienst der Drie Gezusters reeds zijn vaste vorm had (05).

We weten uit teksten dat Trudo te Zepperen en te Brustem "*aen den borne*" (06) kwam bidden, wat bewijst dat er toen reeds een christelijk geloof aanwezig was.

Te Groot-Gelmen vindt men de moeder der "*Drie Gezusters*", ook Bertilia genaamd. Deze bedevaartplaats verving het veel verder gelegen dorp Rosmeer, waar Bertilia ook vereerd wordt in vervanging van de vroegere godin Rosmerta.

Waarschijnlijk was Haspengouw de uiterste westelijke grens van de Matronencultus, die eveneens in Duitsland en Luxemburg bestond. Nergens is er sprake van officiële erkenning van de "*Drie Gezusters*". Omdat de Kerk deze verering nooit uitdrukkelijk heeft goedgekeurd, kreeg de kapel waar Bertilia te Brustem vereerd wordt, niet deze heilige maar Eucherius tot patroon (07). Ook het feit dat deze grote en mooie kapel nooit tot parochiekerk uitgroeide, kan misschien aan deze eredienst te wijten zijn. In 1835 bewam men een relikwie uit Maroeuil.

Genoveva daarentegen is patrones van de kerk te Zepperen. Hier bestaat ook een kapel in 't noorden van de parochie, op 20 minuten stappen van de kerk. Daar is de oorspronkelijke plaats van de Genoveva-verering en bevindt zich ook de bron, die uitgedroogd is.

De kerk van Rijkel bezit een merkwaardig archief met ondermeer verschillende pauselijke en bisschoppelijke oorkonden, grotendeels bezorgd in het begin der 18e eeuw door priester Pieter Vrijdachs, kapelaan van de kasteelkapel te Rijkel en rector van het Eutropia-altaar in de parochiekerk. Kardinaal Joannes titularis van Sint-Anastasia, schonk op 13 april 1720 aan E.H. E.H.Arnold-Riccard de Loestenbergh, relieken van de martelaren Constantius, Justinus, Eutropia en Venaranda, die hij op bevel van de paus zelf gehaald had in de catacomben van Sint-Priscilla.

Op 11 juli 1721 verleende paus Innocentius XIII een volle af- laat voor een kerkbezoek te Rijkel, op het feest van Eutropia.

Op 08 nov. 1728 verleende hij aflaten voor de overledenen van de Broederschap.

Een "*beeweg*" werd vanaf de maand mei ondernomen, meestal tegen de bloedarmoede. Men trok achtereenvolgens naar de drie dorpen en noemde dit: "*de Drie Zusters bezoeken*". De tocht begon te Brustem, om via Rijkel in Zepperen te eindigen. Sommigen stapten ook nog door het veld aan de Tom naar Groot-Gelmen om de moeder te bezoeken.

Tot in 1920, bestond het gebruik te Brustem, dat voor een goede bedetocht de pelgrim zevenmaal de omgang moest doen van de kapel naar de bron, vandaar naar de kerk en terug langs een smal wegeltje naar de kapel, ongeveer 10 minuten gaan. In 1943 tijdens de tweede wereldoorlog werd de tocht ingekort: men stapte driemaal al biddend rond de kapel.

De oudste archiefstukken van Brustem over Bertilia zijn nota's van pastoor Engelbert Schrammen (1648-1654) en van pastoor Henricus de Muntere in 1699. Pastoor de Muntere merkte op dat in het schip van de kapel een altaar ter ere van Bertilia geplaatst was door één van zijn voorgangers. Hij meende zelf door Engelbert Schrammen. Hiervoor had hij de rechterkant een weinig doen verhogen en verbreden, niet zonder zware onkosten. De bedevaarten naar de "*Drie Gezusters*" en de latere verspreiding gebeurde meestal door leken. De bedevaarders kwamen van heinde en ver bidden voor hun zieke kinderen en huisdieren. In 1643 werden de muren reeds bekleed met prenten als dankbetuiging. De offers werden verdeeld tussen de kerkfabriek van de kapel en de pastoor (08). Sommige giften bedroegen 30 tot 40 gulden, maar meestal was het minder.

De vereringsvorm was zeer folkloristisch, soms wat bijgelovig en heidens. Arme vrouwen uit St-Truiden en Brustem hadden er een bedrijf van gemaakt om de bedevaarders aan het station te St-Truiden te gaan opwachten om ze dan tegen een overeengekomen vergoeding, meestal 5 F, te vergezellen op de "*beeweg*" door de drie zusterdorpen. Luid biddend en met de paternoster in de handen gingen ze voorop om de weg te tonen. Ze ondernamen zelfs tegen betaling ook bedetochten voor allerlei doeleinden, hoorden missen, verkochten kaarten, medailles, litanieën en de levensschets der "*Drie Gezusters*".

Soms overdreef men wel eens en werd gemakshalve water in de kapel gebracht om de bron te vervangen. Bij een kerkbezoek op 30 sept. 1650 meldde de aartsdiaken dat er zich in de kapel houten vaten en andere meubels bevonden, die daar weg moesten (09).

In een boek van 1834 (10) lezen we: "*Les dévotes qui souffrent des pales couleurs, dans le Brabant et surtout dans la Campine, ont recours à l'intercession de trois récluses appelées vulgairement "les trois soeurs", mortes et enterrées au village de Brusthem. Pour que leur prière soit efficace, il faut qu'elles aillent queter du fil à coudre, des aiguilles et du grain; car ces offrandes qui doivent être portées au tombeau des prédites récluses, ne peuvent être achetées, sans quoi elles perdraient leur mérite.*

On porte également à Brusthem du linge ou une coiffe de la personne malade, et après jeûne et prières, on doit jeter ces nippes dans un des trois puits qui se trouvent devant le tombeau des récluses. Si le linge disparaît et coule à fond, c'est un signe que la personne a véritablement les pales couleurs. On fait alors des neuvaines pour obtenir sa guérison"

Vertaling.-"De vromen die lijden aan bleekzucht in Brabant en zeker in de Kempen, nemen hun toevlucht tot de voorspraak van drie kluizenaressen, in de volksmond "de Drie Gezusters" genoemd, gestorven en begraven in het dorp Brustem. Opdat hun gebed afdoend zou zijn, moesten ze op zoek gaan naar naaigaren, naalden en graan; want deze offeranden, die naar het graf van de voorzegde kluizenaressen moesten meegebracht worden, mochten niet gekocht worden, want anders verloren ze hun ver- dienste.

Men bracht eveneens wat linnengoed of een muts van de zieke persoon mee naar Brustem en na vasten en gebeden, moest men deze kledingstukken in één van de drie putten werpen, die zich bevonden voor het graf van de kluizenaressen. Indien het lin- nengoed verdween en naar de bodem zonk, was dit een teken dat de persoon zeker aan bleekzucht leed. Men deed dan een noveen om de genezing te bekomen".

Wat opvalt bij het lezen van deze tekst is dat de schrijver nooit persoonlijk te Brustem geweest is. Er zijn daar immers geen drie kluizenaressen begraven. Evenmin zijn er drie waterputten. Hij vergat dat Rijkel en Zepperen de vereringsplaatsen zijn van de twee andere "zusters".

Volgens een zekere Hock (11) bestond het offer aan de heiligentrits uit een streng vlas, een ei en voor drie centen spel- den, en hij voegde er deze bijzonderheid bij: *"Voor de hevige koorts van Brusthem, vereert men Sinte-Bertilia; men moet god- vruchtig biddende, dertienmaal de "beeweg" van de kapel naar de Bertiliabron (water) en daarna naar de Laurentiuskerk (vuur) doorlopen"*.

Als men zo stappend, biddend en reine lucht inademend met vro- me gedachten en vergezeld van andere godsvruchtige bedevaarders de pelgrimsweg had afgelegd, ook nog met vertrouwen van het genees- krachtig bronwater dronk, in stilte zijn geheime wensen en klachten kon uitstorten, dan was men verlost van veel zorgen en kwalen, voelde men zich als herboren en was de bezochte heilige hier zeer dankbaar voor.

Het getal 13 speelde in vroegere eeuwen een grote rol. Op 22 december vierde men de terugkeer van het licht of de *"winterzonnewende"*. Dan volgden de 12 heilige nachten of *"Weihnachten"*. De 13e dag was 3 januari, de feestdag van Genoveva en Bertilia. Dertien dagen na kerstnacht, nl. op 6 januari, vier- de men het doopsel van Jezus of de *"Epiphanie"*. Dit feest werd later vervangen door "Drie Koningen".

Driekoningennacht noemde men in Duitsland *"Berchtennacht"*, naar de Keltische godin Berchta of Perchta. In Engeland sprak men van St.-Distofsdag of Heilig Spinstokdag. Men noemde de heilige *"the old Bet"* en ze bezat macht over oogst en vee. In het Duitse Worms sprak men van Einbede, Warbede en Willebede of de *"Drei Jungfrauen"*. In Ulfingen (G.H.Luxenburg) had men het over *"les trois vierges"*.

Op honderd meter afstand en met de Eucheriuskapel door een wegeltje verbonden, bevond zich de bron: een cilindervormige put van 3 m doorsnede en 4 m diep, waarvan het stevig metselwerk zich 2 m boven de grond verhief.

In 1874 was deze waterput zeer vervuild en voorzien van weinig water, *"waeraen de bedevaertgangers zich komen wasschen en wa- ter schup- pen"* (12). Dit was dus een gevaar voor de volksgezondheid en de kerkfabriek waarin toen zetelden: pastoor Jean Blavier, Grégoire Ruyseveldts, Andries Loix, Jacobus Bormans en Michel Londo, deed een aanvraag om het water van de Molenbeek, met een buis van 12 m naar de put te leiden en het dan met een buis van 18 m terug naar de beek te laten vloeien. De Molen- of Melsterbeek liep toen rechts van de Dorpsstraat en van de waterput. De "bron" stond op een per- ceel grond, groot 4a 10ca, sectie C, nr.240 van het kadaster en was eigendom van de kerkfabriek van Brustem.

Na 1900 bevatte de bron nog een kleine hoeveelheid helder wa- ter, dat uit de grond scheen te borrelen, maar eigenlijk uit de Molenbeek kwam. Later werden de buizen verstopt door onreinheden en stenen, die door kinderen uit de buurt in de put werden geworpen.

Een ooggetuige van de "proeve" bij de waterput verklaarde in 1894: *"Eén der vrouwen daalde langs een arduinen trap naar be- ne- den. Met een doorweekt lapken stof tusschen de vingers, sloeg ze een kruis en riep de H.Berthilia aan. Het lapken werd vervolgens in de bron geworpen....Dreef het op het water, dan was de zieke niet aangetast. Zonk het integendeel, dan moest de heilige bezocht worden"* (07).

Dit gebruik is zeer oud en werd reeds gedaan omstreeks 1666 (05). Die vrouwen handelden willekeurig, naargelang hun vooruitzichten of belangen dit meebrachten. De lapjes konden drij- ven of zinken door ze min of meer te bevochtigen.

Eens de bron uitgedroogd, schepte men eenvoudig water uit de nabij- vliedende Hogebeek om de proeven met de lapjes verder te zetten. Het kwam zover dat emmers met water in de kapel werden gebracht. De geestelijkheid hekelde van op de kansel dit bij- gelovig gebruik en stelde de bedevaarders op hun hoede. Er werd gedreigd strengere maatregelen te treffen, zo deze taferelen nog in de kapel zouden plaatsgrijpen. In 1934 werd de put overdekt en boven op het metselwerk plaatste men een ijze- ren kruis.

Tijdens de oorlog 1940-45 deed de put dienst als schuilkelder bij luchtalarm voor de omwonenden, die er binnenin een bank timmerden en de wand met stro bezetten.

In 1943, toen de bron dus buiten gebruik was door oorlogsom-

standigheden, deed Trui Vanderbemden (13), 70 jaar, de "proeven" in een emmer water. Ze had vier gelijke delen stof van een oud hemdje. Na een kruisteken gemaakt te hebben bevochtigde ze de lapjes en begon te bidden: "Ter ere der H. Bertilia van Brustem heb ik van uwe ziekte (ze gooide het eerste lapje in het water). Ter ere der H. Eutropia van Rijkel heb ik van uwe ziekte (ze gooide het tweede lapje). Ter ere der H. Genoveva van Zepperen heb ik van uwe ziekte. (ze gooide het derde lapje). Ter ere der H. Bertilia van Groot-Gelmen heb ik van uwe ziekte" (ze gooide het vierde lapje).

Indien nu het tweede lapje aanstonds naar beneden dook, dan had men de ziekte van de tweede maagd en moest men naar de H. Eutropia te Rijkel om genezing te verkrijgen. Toen de pastoor deze vertoning als "superstitie" veroordeelde, werd ermee gestopt. In 1954 braken gemeentewerklieden de put af en werd alles dichtgemaakt op bevel van pastoor Antoon Smets.

Olieverfschilderijen uit de 18e eeuw tonen op naïeve wijze de dankbaarheid van de bedevaarders. Bertilia werd bijzonder aanroepen tegen maagziekten; Eutropia tegen kinderziekten en Genoveva tegen huidziekten.

Bertilia wordt te Brustem afgebeeld als een kloosterzuster: lang wit kleeft, zwarte mantel en zwarte sluier over het hoofd, maar geen aureool. In de rechterhand houdt ze een garenklos van de spinsters (14) en in haar linkerhand een boek. Het zou een beeld uit de 16e eeuw zijn.

Eertijds werden de bedevaarten te voet afgelegd en overnachtten de pelgrims te Brustem, maar ook hier hebben fiets, tram, moto en auto een ganse omwenteling teweeggebracht. In 1935 schatte men het aantal bezoekers dat de "Drie Gezusters" bezocht op ongeveer 50.000 per jaar (05). In 1936 kwamen op pinkstermaandag 21 autobussen met 800 bedevaarders uit Hoi. Soms kwamen de Walen uit Hoi met een speciale tram die uit elf wagens bestond.

Mensen trokken op "beeweg" uit zuivere devotie, gewoon om de geliefde volksheilige te eren, wegens een belofte, uit dankbaarheid, om aardse of hemelse gunsten af te smeken. Sommigen ondernamen de tocht om een dagje gezellig uit te zijn. Men kon natuurlijk beide keuzen voortreffelijk laten samengaan. Bedevaarders stapten dikwijls naar een heiligdom lijk naar een dokterskabinet. De hulpverlening, als die volgde, kwam ook goedkoper uit. Het samen bidden, de zin van gemeenschap, het zichzelf ontleden waren factoren die op menigeen troostend en zelfs helend werkten. De machteloosheid van de dure geneeskunde dreef behoeftigen, zieken en stervenden in de armen van Onze Lieve Vrouw of van allerlei volksheiligen zoals Bertilia.

In Brustem noteerde men vooral bedevaarders uit Waals Haspengouw en de Antwerpse Kempen. Na 1850 kwam men zelfs uit Nederland. De

talrijke pelgrims aanriepen Bertilia ook tegen: oogziekten (blindheid), zenuw-, borst- en hartkwalen, maag- en keelpijn, koortsen, geelzucht en leverziekten, klieren en gezwollen, verouderde wonden, vallende ziekte, ziekte der kinderen, ziekte onder de paarden en andere huisdieren, hagel, bliksem en onweder.

De grote begankenis naar de "*Drie Gezusters*" was gesteld op Drievuldigheidsdag (eerste zondag na Pinksteren) en duurde 14 dagen, beginnende van Pinksteren en voortgaande tot de zondag na Drievuldigheid. Zelfs toen de kerken in de Franse periode gesloten waren, werden de "*Drie Gezusters*" vereerd, hoewel de "*sansculotten*" controle uitvoerden. Een volksbedevaart ging steeds gepaard met een aantal functionele elementen, waaronder het offeren van meestal geld en kaarsen. De ex-voto's waren echter een zeer bijzondere vorm van offergaven: haarspelden, doekjes, kleine kledingstukken, lintjes, foto's werden bij het beeld geplaatst. Bij de genezing van een been bracht men de krukken, als bewijs van genezing en als dank. Hierdoor ontstond er een concrete en persoonlijke band tussen de zieke en de heilige. Marmeren dankplaatjes bracht men mee, ook bloemen en kaarsen hoorden er bij. Aan gewijde bidprentjes werd grote waarde gehecht, zeker indien ze in aanraking waren gebracht met het beeld van de heilige. In benarde omstandigheden, wanneer wereldse hulp niet meer kon baten, grepen mensen terug naar allerlei middelen om weer beter te worden. Elke bedevaarder trachtte met een hand over de voeten van Bertilia te wrijven. Om de voeten tegen sleet te vrijwaren was men verplicht er ex-voto's voor te plaatsen. Men kon zich ook inschrijven als lid van de Broederschap van de H. Bertilia.

Er was geen bepaalde boete voorgeschreven en te onderhouden om deze bedevaart met goed resultaat te volbrengen. Een oud overblijfsel was misschien wel het gebruik dat te Brustem en te Rosmeer bestond, namelijk dat de "*beeweggangers*", die Bertilia kwamen aanroepen, zich naar de put begaven en allerlei voorwerpen van de zieken in het water van de bron wierpen. Het is geweten dat de Germanen en Kelten voor de natuur een grote verering koesterden, die zich uitte in het vergoddelijken van bronnen, rivieren, bomen en dieren. Om de beschermgeesten van de waters aan te roepen, gooiden ze allerlei voorwerpen in de bronnen (15). Deze gewoonte zou dan ter plaatse zijn blijven voortleven, hoewel de kerkelijke overheid zich tegen deze heidense praktijken steeds verzette. De patroon van de kapel werd op 9 januari gevierd, hoewel hij op 20 febr. 743 te St-Truiden overleed. Ook werd er als mogelijke afleiding een altaar in de Laurentiuskerk toegewezen aan drie heilige vrouwen: Catharina met wiel, Barbara met toren en Maria-Magdalena met draak.

Sommige moeders lieten hun meegebracht kind overlezen door de pastoor. Anderen belden bij de zusters op Kapelhof en lieten een noven bidden. De meesten lieten het bij het offeren van een kaars, die ze persoonlijk aanstaken.

Volgens Monseigneur Kesters zou de eredienst van Bertilia de voortzetting zijn van de heidense cultus tot de Keltische moeder- en bronnengodin Rosmerta (16). Rosmeer, een gemeente bij Tongeren, is heinde en ver bekend door de verering van Bertilia. Zij wordt er aanroepen als beschermheilige van zwangere vrouwen en zieke kinderen (17).

In Hulshout, een Kempense gemeente bij de Grote Nete, bouwde men aan de Vaart, tussen lindebomen een kapelletje in 1870. Het wordt "Klein Brustem" genoemd in verband met de jaarlijkse bedevaart naar Brustem. Indien hier de lapjes bleven drijven, zou de gevraagde gunst toegestaan worden, mits de nodige geboden. Dus het omgekeerde van in Brustem.

In Laar bij Landen werd in 1885 een kapel gebouwd in de Heuvelhofstraat door Josephine Dralants-Michaux (+1913) als dank voor een genezing. Te Leuven worden de heilige vrouwen vereerd in een kleine kapel achter de St-Kwintenskerk. Ze werden er aanroepen door de vrouwen tegen de vloed. Men vond er talrijke spelden als zoenoffer. Hier staat echter een gezamenlijk beeld.

Ook te Heppeneert worden de "*Drie Gezusters*" vereerd. Bertilia wordt voorgesteld als kloosterling met geopend boek en spinrokken; Eutropia als abdis met staf en gesloten boek; Genoveva met brandende kaars en boek.

Verder zijn er "Drie Gezusters"-kapellen te Assent, Beek, Bertrée, Beringen, Beverlo, Duisburg, Eversel, Itegem, Haacht, Heusden, Keerbergen, Langdorp, Meeuwen, Reppel, Opglabbeek, Opgrimbie, Opoeteren, St-Huibrechts-Lille, Tremelo, Turnhout, Waret-L'Évêque, Wespelaar en Wijchmaal. Te Hees in de Maasstreek werd de H.Amandus vereerd, als vader van de "Drie Gezusters".

De Romaanse kapel zou in de 12e eeuw door de abdij van Sint-Trudo gebouwd zijn. Ze werd achteraf herbouwd door leden van de gilde van Onze Lieve Vrouw uit Brustem, die bestond uit de lakenwevers, de kleersnijders en de volders. Ze werd opgetrokken in witte steen en toegewijd aan Eucherius.

Uit de visitatieverslagen, die in de 17e en 18e eeuw opgesteld werden, bleek dat er steeds herstellingen nodig waren aan de kapel. Zo stond het dak in 1650 op invallen en in 1701 was het koor helemaal verwoest. Nadien moest zelfs de klok uit de toren gehaald worden wegens zijn bouwvalligheid. In 1829 werd de kapel binnenin opnieuw met kalk bezet.

In 1880 werd de barokke kapel door de Gentse architect August Van Assche in neo-romaanse stijl omgevormd. De sterk verwerende gelige steen van Lincent, die oorspronkelijk gebruikt werd, maakte een spijtige heropbouw van de voorgevel in grijze baksteen noodzakelijk.

In 1943 werd de kapel nogmaals hersteld. De stenen brokkelden af en ook het dak was in een erbarmelijke staat. Georges Le-naerts uit St-Truiden schilderde het interieur in 1948. Maar in 1966 werd de kapel nog maar eens grondig gerestaureerd. In 2003 was het weer tijd voor een grondige vernieuwing van dak en muren.

Langs de binnenmuren hangt een gebeitelde kruisweg, klein van formaat maar goed afgewerkt.

Boven de ingang van het koor prijkt een schilderij op doek van 2 m op 1,50 m met een voorstelling van Bertilia die verschijnt aan pelgrims en kinderen met op de voorgrond een halfnaakte lamme bedelaar.

Aan de muur links van het altaar hangen twee schilderijen:

- Een afbeelding uit 1728 stelt een adellijke dame voor die een met een zwaard doorboord hart aan Bertilia aanbiedt. Er is geen opschrift maar wel een wapenschild dat 3 bomen en 5 sterren vertoont.
- Een geschilderd portret met opschrift: "*Lambertus De Wolffs, mirakuleus geneesen 1754*".

Aan de muur rechts van het altaar:

- Een schilderij met opschrift: "*Servaes Hermes en Giertruy Vo-sius, wiens dochter dat is Giertruy Hermes. Nempt haren toevlugtt tot de H.Bertillia tot Brustum 1732*". Er is een geknield kind afgebeeld.
- Een rechthoekig schilderij van 90 op 70 cm met als opschrift: "*Anna Maria Cappellen dochter van Louis en Annae Cathe Boenaerts is in het jaer 1759 den 16de April, door voerspraeke van de H.Bertillia van de siekte geneessen. Van Neerlinther*".

Achteraan hangen weerszijden de deur:

- Een ovaal schilderij 75 op 40 cm, zonder opschrift. Het stelt een dame voor die bloemen aanbiedt.
- Een rechthoekig schilderij 60 op 40 cm, zonder opschrift. We zien een ziek kind op een bed liggen (18).

II.D. De Drie Gezusters

Bronnen

- 01.-Een boek duidt op godsvruchtigheid.
- 02.-Sint-Amandus was een Aquitaanse monnik en latere bisschop die zich tussen 625 en 640 te Gent een abdij stichtte. In 647 werd hij bisschop te Tongeren. Hij stierf in 675.
- 03.-Arnold Kerkhofs, -"Sinte-Bertilia", 1902.
- 04.-A.Verhulst.-"Het sociaal-economisch leven tot circa 1000"
-"Landbouw" in Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel I, Middeleeuwen, blz.217.
- 05.-E.H.Van de Weerd.-"De H.Drie Gezusters" in Verzamelde Opstellen, 1938, nr.4, boekdeel XIV.
- 06.-August Kempeneers.-"De oude vrijheid Montenaken".

- 07.-Frans Zand.-"Ziekte van Brustem" in Ons Volksleven, 1894, blz.113-114.
- 08.-G.Simenon.-"Visitationes", blz.115. "oblaciones ibi fiunt quae convertentur partim in usum fabricae, partim in usum pastores" (20 juni 1643).
- 09.-Idem, blz.116: "In capella reperta sunt vasa lignea et alia mobilia quae statim debent auferri". (30 sept. 1650)
- 10.-A.G.B.Schayes.-"Essai hist. sur les usages, les croyances...des Belges anc. et mod.", Leuven, 1834, blz.237.
- 11.-Hock.-"Croyances", deel I, blz.35.
- 12.-R.A.H.-Gemeente Brustem, nr.118: Gemeenteraadsverslagen, 1862-1879.
- 13.-Vanderbemden-Onkelinx Gertrudis.- °Br.15.04.1873.
 -Onkelinx Gertrudis was d.v. Joseph Onkelinx, °Br.1831 en Theresia Creten, °Zep.21.03.1833-+1895, die "aen de bron" een herberg uitbaatten.
 -kld.v. Carolus Onkelinx, °Jeuk 1801 en Agnes Lemaire, °Br.12.01.1802-+07.06.1862.
 -kld.v. Joseph Lemaire, °Kerkom 17.03.1753-+Br. 17.01.1823, wagenmaker en "agent municipal" in 1797, die in 1786 huwde met Maria Steenbergs, °1757.
 -ze huwde op 07.08.1897 met Johannes-Hubert Vanderbemden, dagloner, °Br.20.06.1879, z.v. Wilhelmus Vanderbemden, °Br.18.12.1838-+14.01.1933 en Maria Berebrouckx, °Ord. 1837-+Br.26.02.1902, een meester-timmerman die in de Kerkstraat nr.4 (hoek op de Singel naast hoefsmid Hubert Berebrouckx) woonden.
 -Johannes-Hubert en Gertrudis hadden als kinderen:
 -Willem, Br.°04.11.1897.
 -Emiel, Br.°20.11.1898.
 -Maria-Jozefien-Antonia, Br.°02.12.1903.
 -Jan-Hubert, Br.°27.01.1906.
 -Armand-Herman, Br.°03.11.1908.
 -Maria-Louisa, Br.°22.03.1912.
 -Anna-Maria-Virginia, Br.°12.12.1913.
 -Leopoldine-Jozefien-Alice, Br.°25.08.1916.
- 14.-Garenklos, spinrok of spinrokken: stok op spinnewiel voor vlas of wol. Het is een symbool van de vrouwelijke werkzaamheid.
- 15.-P.J.Boosten.-"De godsdienst der Kelten", uitg. Romen en Zonen, Maaseik.
- 16.-Mgr.Kesters.-"Leuvense Bijdragen", 1925, XVII (1ste aflevering).
- 17.-G.V.Lux.-"De vroegste geschiedenis van Rosmeer", in O.L.V.L., jrg.12, 1957, blz.5.
- 18.-Jules Frère.-"De Bedevaart naar de Drie Gezusters", in Volkskunde, jrg.31, 1926, blz.10-15.
 -Jef Cordie.-"De Eeredienst der Drie Gezusters", in Volks-

kunde, jrg.45, nieuwe reeks jrg.3, 1943, blz.48-59.

-Pater Juliaan Lambrechts.-"Bedevaart naar de drie heilige maagden Bertilia, Eutropia en Genoveva, doorgaans de drie gezusters genoemd", 1891.

-J.Chalon.-"Fétiches, Idoles et Amulettes", 1918.